

100. Yılında Türkiye'nin Küreselleşme Süreci Üzerine Bir Değerlendirme¹

Cihat Erdem²

İlhan Korkmaz³

Özet

Literatürdeki çeşitli disiplinler tarafından yapılan tanımlamalara bakıldığında küreselleşme kavramı, malların, işgücünün, sermayenin, fikirlerin, dünya üzerinde serbestçe dolaşımı sonucu ülkelerin ve kültürlerin ortak değerlerde bütünleşme süreci olarak tanımlanabilir. Küreselleşmeyle beraber ülkeler arasında siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerde artış görülmektedir. İletişim ve ulaşım alanında ortaya çıkan teknolojik yenilikler küreselleşmeyi çok farklı boyutlara taşımıştır. Diğer taraftan dünya tarihinde yaşanan İstanbul'un Fethi, Sanayi Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılışı gibi siyasi ve ekonomik kırılmalar da küreselleşme sürecinin gelişmesinde önemli yer tutmuştur. Gerek tarihsel geçmişi gerekse jeopolitik konumundan ötürü Türkiye dünyada yaşanan küreselleşme sürecinden çok boyutlu bir şekilde etkilenen bir ülke olmuştur. Bu çalışmada Türkiye'nin küreselleşme sürecinin siyasi, sosyal ve daha spesifik olarak ekonomik boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır.

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu hakkında literatürde birçok farklı tanımlama yapılmaktadır. Oxford sözlüğüne göre küreselleşme: siyasi, kültürel, ekonomik, dini ve sosyal alandaki entegrasyondur. Uluslararası Para Fonu (IMF, 2002) küreselleşmeyi fikirlerin, insanların, malların, hizmetlerin ve sermayenin giderek daha özgürce hareket etmesinin ekonomilerin ve

- 1 Bu çalışma 2022 yılında Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde kabul edilen “*Türkiye’de Ekonomik Küreselleşmenin Bölgesel Analizi*” adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.
- 2 Bilim Uzmanı, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, cihat3414@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0846-557X
- 3 Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ilhan.korkmaz@dpu.edu.tr , ORCID: 0000-0002-7503-6505

toplumların bütünleşmesine yol açtığı süreç olarak tanımlamıştır. TDK (2021) sözlüğünde küreselleşme için *“Dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaştırmaya ve bir bütün olmaya götürmek”* tanımı yer almaktadır. Dünya Ticaret Örgütü, küreselleşme olgusuna örnek olarak Sanayi Devrimi’ni göstermiş ve küreselleşmeyi kapitalizmin genişlemesi olarak tanımlamaktadır (Lagos ve Walker, 2006). Dünya Sağlık Örgütü ise küreselleşme tanımında insanların, şirketlerin ve ülkelerin birbirlerine olan bağlılığı ve bağımlılığına vurgu yapmaktadır (Labonte ve Schrecker, 2006). Küreselleşme çalışmalarının önemli isimlerden biri olan Joseph E. Stiglitz ise küreselleşmeyi iletişim ve ulaşım maliyetlerinin azalmasıyla birlikte, mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması olarak tanımlamaktadır (Stiglitz, 2004: 31).

Küreselleşme sosyal ve ekonomik yönden olumlu etkiler vaat eden bir kavram olmakla birlikte tarihsel süreç içerisinde olumsuz etkileri de tartışılan bir kavram olmuştur. Ekonomik küreselleşme sürecinde dünyada mal ve hizmetlerde serbest ticaretin önünün açılması pek çok faydayı beraberinde getirmiştir. Bu süreçte üretim maliyetlerinin azalması sonucu rekabet gücü gelişmesi ve bunun sonucunda kalitenin artması beklenmektedir. Küreselleşme ile teknoloji, istihdam, üretkenlik artacak; fiyatlar düşmüş olacaktır. (Trosic, 2016: 109; Özçelik vd., 2018: 58). Sosyal açıdan bakıldığında toplulukların birbirlerine benzer değerleri ortaya çıkmış, farklı kültür ve uygarlıklar bir araya gelerek ortak değerlerde birbirlerine yakınsamışlardır. Sağlık sektöründe ölümcül hastalıkların ülkeler arası iş birliği ile üstesinden gelinmiş, çocuk ve yeni doğan ölüm oranları azalmış, bireylerin ömürleri uzamış; böylece sağlıklı ve kaliteli hayat imkanları olmuştur. Uluslararası iş gücü çeşitlenmiş ve ülkeler arası dolaşımı sağlanarak üretim ve tüketimde rekabet daha da artmıştır. Bunun sonucunda, insanlar başka ülkelerinde ürettiği mal ve hizmetlerden faydalanmıştır (Balay, 2004: 64). İletişim-Haberleşme, ulaşım olanakları maliyetlerinin düşmesiyle büyük kitlelere yayılmıştır. Küresel olarak yeni iş sahaları ortaya çıkmıştır (Ekinci, 2019, 26). Küreselleşmenin diğer bir olumlu tarafı ise, teknoloji alanında finans sektörüne getirdiği yeniliklerdir. Bu yeniliklerden birisi olan bankalar ve elektronik paranın oluşmasıyla, yeni pazarlar kurulmuş ve birbirleri arasında bağlantı kurulmuştur (Yeşil, 2010: 30-32).

Bu olumlu etkilerinin yanında küreselleşmenin yerine getiremediği bazı vaatler bir başka deyişle negatif etkileri de mevcuttur. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını engellemekte; zengin ile fakir ülkeler arasındaki eşitsizlik artmaktadır (Milanovic, 2005; Trosic, 2016). Ülkelerin üretim ve tüketim imkanları birbirinden çok farklıdır. Bu konuda sanayileşmiş ülkelerin imkanları daha fazladır. Küreselleşme refah ve gelir

dağılımında olduğu gibi, eşitsizlik ve fakirliğin dağılımında da etkisini çabuk göstermiştir. Küreselleşme, sonucu ortaya çıkan insan hareketliliği zaman zaman sosyal uyum sorununa da yol açmaktadır. (Balay, 2004: 65). Ezcurra ve Del Villar (2021) ise 142 ülke için yaptıkları çalışmada küreselleşmenin ülke içi bölgesel eşitsizlikleri artırdığını vurgulamıştır.

Bu çalışmada Türkiye'nin küreselleşme sürecinin siyasi, sosyal ve daha ağırlıklı olarak ekonomik boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın takip eden kısmında küreselleşmeyi ortaya çıkaran gelişmeler ve Türkiye'nin küreselleşme süreci siyasi, kültürel ve ekonomik olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

1. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Gelişmeler

Küreselleşmenin tarihi konusunda farklı görüşler vardır. Thomas Friedman, küreselleşmeyi 3 döneme ayırmaktadır. 1492 yılında Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfi ile başlayıp; 1800'lü yıllara kadar olan dönemi küreselleşme 1.0 olarak adlandırmaktadır. Küreselleşme 2.0 ise makineleşme ve endüstrinin de gelişme gösterdiği 1800-2000 dönemidir. Son olarak küreselleşme 3.0 teknolojinin hızla gelişmekte olduğu 2000 yılı sonrası dönemdir (Sarıtaş, 2017: 8). Roland Robertson'a göre ise küreselleşme 5 evreden oluşmaktadır. Robertson, bu evreleri siyasi etkenleri dikkate alarak belirlemiştir. 1500-1750 arasını "*oluşum*" evresi olarak kabul etmiştir. Bu tarihten 1870 yılına kadar olan süre "*başlangıç*" evresidir. Başlangıç evresi sonrasındaki 50 yıl, "kalkış" aşamasıdır. 1920-1960 yılları arası, "*hegemonya için mücadele*" evresidir. 1960 sonrasında soğuk savaşın olduğu, krizlerin ortaya çıktığı, teknolojinin hızla geliştiği ve küresel sorunların olduğu bu dönemi "belirsizlik" evresi olarak kabul etmektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013: 4-5).

Küreselleşmeyi ortaya çıkaran gelişmeler, teknolojik, siyasi ve kurumsal olmak üzere üçe ayrılabilir. İletişim ve ulaşım alanında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ülkeler arası etkileşimin artması için gerekli teknik alt yapıyı sağlamıştır. Küresel ekonomi denildiği zaman, akla gelen kavramlardan biri dijital ekonomidir. Dijitalleşmeye giden yol M.Ö. 5000'de hiyeroglifler ve M.Ö. 776'da posta güvercinleri ile başlamaktadır. Mors alfabesi, 1835 ve 1876 yılında telefonun icat edilmesiyle bireyler, toplumlar ve ülkeler arası iletişimi kolaylaşmaktadır (Helvacı, 2022: 2). Küreselleşme sürecinin hız kazanmasına neden olan teknolojik gelişmelerden en önemlisi 1960'lı yılların başında Amerika'da geliştirilen internet olmaktadır. 21.yy., dijital ekonomi devridir. Bu dönemde bankacılık döviz ve menkul kıymet işlemleri de sanal ortamda yapılmaya başlanmıştır (Akaner, 2020: 29).

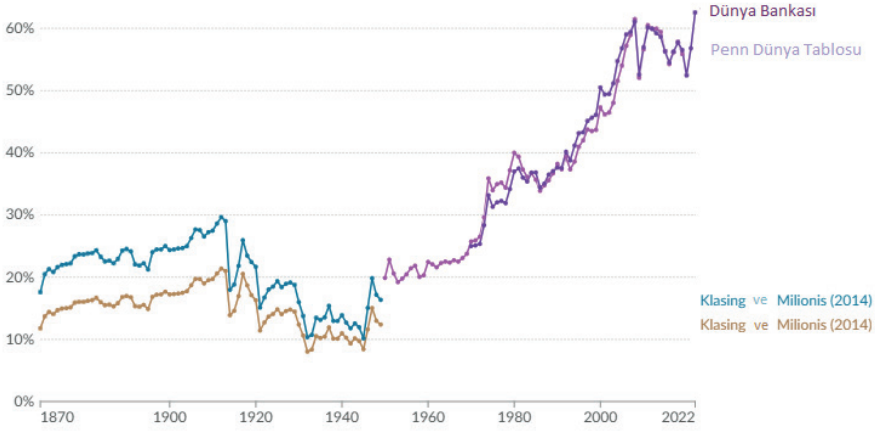
Teknolojik gelişmeler elverişli ortam sağlasa da ülkeler arasında ortaya çıkan siyasi gerginlikler ve savaş benzeri olaylar küreselleşmenin gelişimini sekteye uğratmıştır. I. Ve II. Dünya savaşı ve sonrasında yaşanan Soğuk Savaş dönemi, 1947-1991 yılları arası dünyanın çift kutuplaşma dönemini kapsamaktadır. ABD ve Sovyetler Birliği arasında siyasi ve askeri gerilim yaşaması, dünya ülkelerini Batı ve Doğu cephesi olarak iki gruba ayırmıştır. 1991 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesi, özellikle siyasi anlamda küreselleşmenin önündeki en önemli engeli ortadan kaldırmıştır.

155 metre uzunluğunda “*utanç duvarı*” olarak bilinen, 28 yıl boyunca Doğu ve Batı olarak Almanya'yı ikiye ayıran Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılması ile Soğuk Savaş sona ermiştir (Değirmenci, 2011: 204). Aşçı (2016), bu tarihi olayla ilişkili olarak; piyasa ekonomisi ve siyasi kavramların bağlantılı olduğunu açıklayarak, siyasi ve ekonomik serbestliğin ayrı tutulamayacağını belirtmiştir. Sovyetler Birliğine üye ülkeler, bağımsızlıklarını kazandıklarında piyasa ekonomisini benimsemiş ve çok partili rejimi hayata geçmişlerdir. Bu ülkelerin Batı ülkelerine siyasi ve ekonomik olarak uyum sağlamak için yaptığı çalışmalar, küreselleşmenin hız kazanmasına neden olmuştur.

Dünya üzerinde ticaretin yayılması için bazı kurumsal gelişmelere de ihtiyaç olmuştur. 1944 yılında, ABD'de bulunan küçük bir kasaba olan Bretton Woods toplantısında “*uluslararası para antlaşması*” imzalanmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrası, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) Bretton Woods konferansında alınan kararlar sonucunda kurulmuş olup bu kurumlar, küreselleşme sürecinin en önemli aktörleri olmuştur (Aytekin, 2013: 128). IMF 2004 yılında paylaştığı küreselleşme raporunda Bretton Woods kurumlarının rolünü şu şekilde anlatmıştır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve uluslararası para sisteminin işleyişi için uygulanan politikaları desteklemesine yoğunlaşmaktadır. GATT'ın getirdiği kurullarla, tarifeler indirilmiş; böylece sınır ötesi üretim ve dağıtım kolay hale gelmektedir (Landau, 2001: 79).

Buraya kadar bahsedilen gelişmeler sonucunda küreselleşme sürecinin nasıl bir seyir izlediği, dünyada gerçekleşen ticaretin grafiğine bakılarak gözlenebilir. Şekil 1'de “ticari açıklık endeksi” olarak bilinen dünya genelinde gerçekleşen ihracat ve ithalat toplamının küresel GSYİH'ye oranı verisinin tarihsel grafiği yer almaktadır. Endeksin yüksekliği, ticaret işlemlerinin küresel ekonomik faaliyet üzerindeki etkisinin büyüklüğünü göstermektedir.

Şekil 1. Dış Ticaret ve Küreselleşme

Kaynak: ourworldindata.org, 2023.

1800 yılına kadar, uluslararası ticaretin sürekli düşük seviyelerde seyrettiği uzun bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde küresel ticaretin ekonomik çıktıya oranı hiçbir zaman %10'u aşmamıştır. Ancak 19. yüzyılda teknolojik ilerlemeler, dünya ticaretinde kayda değer bir büyüme dönemini başlatmıştır. Bu süreç modern anlamda “birinci küreselleşme dalgası” olarak adlandırılmaktadır. Bu ilk küreselleşme dalgası, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona ermiştir. Bu dönemde liberalizmin gerilemesi ve milliyetçiliğin tekrar yükselmesi, uluslararası ticarete ciddi bir durgunluğa neden olmuştur. İki savaş arasındaki dönemde grafikte belirgin bir düşüş gözlemlenmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından ticaret yeniden büyümeye başlamıştır. Bu ikinci ve halen devam eden küreselleşme dalgası, uluslararası ticaretin tarihte hiç olmadığı kadar hızlı büyümesine zemin hazırlamış olup günümüzde, ülkeler arasındaki ihracat ve ithalat toplamı, küresel ekonomik çıktının %50'sini aşmış durumdadır (Ortiz-Ospina vd., 2023).

2. Türkiye'nin Küreselleşme Süreci

Çalışmanın odak noktasını oluşturan bu bölümde Türkiye'de küreselleşme süreci İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü (KOF) endeksinin⁴

4 2002 yılında Dreher tarafından geliştirilen endeks; siyasi, sosyal ve ekonomik boyutları ile ele alınmaktadır. Küreselleşmenin ölçümünde 23 değişken bulunmaktadır (Samimi, Lim ve Buang, 2011: 9). 1-100 arası değerlerle küreselleşmeyi ölçen endeks, 1970-2021 yılları arası 195 ülkeyi kapsamaktadır. Ekonomik küreselleşme ticari olarak mal ve hizmet ticaretinin yanı sıra gümrük vergileri ve kısıtlamalarını, finansal küreselleşme ise yabancı yatırımları, yatırım kısıtlamalarını ve uluslararası yatırım anlaşmalarını içermektedir. Ayrıca sosyal ve siyasal küreselleşmeler alt başlıkları dâhil edilerek hesaplanmaktadır.

yaklaşımı takip edilerek siyasi sosyal ve ekonomik olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. 2021 yılında yayınlanan KOF Küreselleşme endeksine göre 195 ülke arasında Türkiye, dünyanın en küreselleşmiş 58. Ülkesidir. Ekonomik küreselleşmede 115. sırada, sosyal küreselleşmede 117. sırada, siyasi küreselleşmede ise 13. sırada yer almıştır.

2.1. Siyasi Küreselleşme

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili, üç kıta arasında köprü görevi olan, 783.562 kilometrekare yüz ölçümüne sahip, sekiz ülke ile sınırı olan bir ülkedir. Bayar (2006) çalışmasında küreselleşme sürecinde Türkiye'yi incelediği çalışmada Türkiye'nin Avrupa ülkeleri açısından Orta Doğu ülkelerindeki yeraltı kaynaklarına ulaşım açısından önemli olduğunu, Asya ülkeleri için ise Avrupa'ya açılan kapı olarak önemli olduğunu belirtmektedir. Türkiye, bu özelliklerinden ötürü uluslararası siyasi anlaşmalarda ve çeşitli konularda kurulan uluslararası örgütlerde her zaman dikkate alınan bir ülke olmuştur. KOF endeksine göre uluslararası anlaşmalar siyasi-politik küreselleşmenin önemli göstergelerindedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin üye olduğu uluslararası kuruluşlara kronolojik bir şekilde yer verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'nin Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası Kuruluşun Kısaltması	Uluslararası Kuruluşun Adı	Türkiye'nin Üyelik Tarihi
<i>AB*</i>	Avrupa Birliği*	-
	İnterpol	1930
<i>IMF</i>	Uluslararası Para Fonu	1947
<i>WB</i>	Dünya Bankası	1947
<i>COE</i>	Avrupa Konseyi	1949
<i>NATO</i>	Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü	1952
<i>İKÖ</i>	İslam Konferans Örgütü	1969
<i>AGİT</i>	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	1973
<i>İKB</i>	İslam Kalkınma Bankası	1974
<i>G-20</i>	Gelişmiş Ülkeler	1976
<i>EİT</i>	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	1985
<i>OECD</i>	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü	1985
<i>KEİ</i>	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü	1992
<i>CICA</i>	Asya Karşılıklı Tedbir ve Güvenlik Önlemleri Konferansı	1993
<i>WTO</i>	Dünya Ticaret Örgütü	1995

<i>GDAÜ</i>	Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci	1996
<i>D-8</i>	Gelişen Sekiz Ülke	1997
-	Karayip Devletleri Birliği**	2000
<i>BLACKSEAFOR</i>	Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Grubu	2001
-	Akdeniz İçin Birlik	2008
-	Afrika Birliği	2008
-	Türk Konseyi	2009
<i>AİD</i>	Asya İşbirliği Diyalogu	2013
<i>ŞİÖ</i>	Şangay İşbirliği Örgütü	2013
<i>TAKM</i>	Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı	2013
<i>ASEAN</i>	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği	2017
<i>ECLAC</i>	Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu	2017

** , katılım müzakereleri devam etmektedir. ** , Türkiye daimi gözlemci statusündedir.*

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı (aktaran Bayar, 2006: 143 yazar tarafından güncellenmiştir).

Türkiye 3 tane askeri, 10 tane ekonomik ve 15 tane sosyal uluslararası kuruluşu üye olmuştur. Asean ve ŞİÖ diyalog ortağı, AGİT, COE, BM, Akdeniz İçin Birlik, Türk Konseyi, G-20, D-8, ECO, OECD, BSEC, IKB, Blackseaför ve TAKM'de kurucu üye konumundadır. Karayip Devletleri Birliği daimî gözlemcisi olan Türkiye'nin, Avrupa Birliği ile görüşmeleri halen devam etmektedir.

2.2. Sosyal Küreselleşme

Ülkelerin sosyal anlamda ne kadar küreselleştiğini tespit etmek karmaşık bir konudur. Bu durumun üstesinden gelmek için KOF Küreselleşme Endeksi, ülkelerdeki Mc Donalds sayısını sosyal küreselleşmenin bir temsili değişkeni olarak kullanmıştır. Yemek kültüründe ülkeler arası benzeşme bir küreselleşme göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşımdan hareketle fast food alanında faaliyet gösteren Çok Uluslu Şirketler'in (ÇUŞ) sosyal/kültürel küreselleşmenin başlıca göstergesi olduğu söylenebilir. Özcan ve Sümer (2015) yaptıkları çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren bazı şirketlerin kuruluş yılı, kaç ilde faaliyet gösterdikleri ve şube sayılarını göstermiştir.

Tablo 2: Fast Food Sektöründe Yer Alan ÇUŞ'lar

Şirket Adı	Kuruluş Tarihi	Türkiye'ye Giriş Tarihi	Bulunduğu İl Sayısı	Şube Sayısı
Mc Donald's	1940	1986	39	+250
KFC	1952	1989	30	+140
Burger King	1954	1995	70	+600
Pizza Hut	1958	1989	6	39
D o m i n o ' s Pizza	1960	1996	69	530
Starbucks	1971	2003	39	523

Kaynak: Özcan ve Sümer, 2015 (veriler güncellenmiştir).

Tablo 2'ye göre Türkiye'de ilk faaliyet gösteren ÇUŞ fast food markası 1940 yılında ilk şubelerini açan Mc Donald's dır. An itibarıyla en çok şubesi olan firma Burger King aynı zamanda en fazla ilde şubesi olan firmadır. Onu sırasıyla Domino's Pizza Mc Donald's ve Starbucks takip etmektedir.

2.3. Ekonomik Küreselleşme

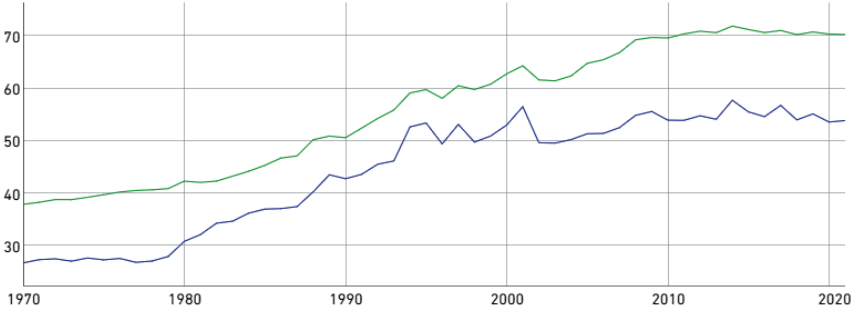
1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye'de ithal ikameci ve korumacı devlet politikaları uygulanmaktaydı. İthal ikameci politikalar uygulayan ülkelerin dış ticaret alanında etkinliğinin bulunmaması ekonominin gelişmemesine yol açmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'de 24 Ocak 1980 Kararları ile ekonomik reformlar uygulanmıştır. Bu reformlar ile dışa açılma politikaları benimsenmiştir. Korumacı ve ithal ikameci politikalar yerine serbest pazar ve ihracat teşviklerine dayalı bir ekonomik düzen önem kazanmıştır. Bu doğrultuda dış ticaretin, kurun, faizin ve sermaye hesabının serbestleştirilmesi söz konusu olmuştur (Bayar, 2008: 33).

Serbest piyasa ekonomisine geçiş beraberinde bir dizi kurumsal düzenlemeyi de getirmiştir. Kurumların, şirketlerin ve tasarruf yapan kişilerin denetlenmesi, haklarının korunması amacıyla Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) 1982 yılında kurulmuştur. Diğer taraftan Merkez Bankası paranın kontrolünü elinde tutmak için hisse senedi, tahvil ve hazine bonosunu piyasadan toplayıp gerektiğinde piyasaya sürmeye bir başka deyişle açık piyasa işlemlerine (1987) başlamıştır. 1989 yılında ise Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkarılmış, 1990 yılında bu kanuna göre Türkiye tam konvertibilite'ye⁵ geçmiştir. (Oktayer, 2009).

5 Sermaye hareketlerinin serbest olduğu ekonomilerde paralarının birbirlerine araç olmadan (altın gibi) dönüştürülebilmesidir.

Bu politikalar Türkiye'nin küresel ekonomiye entegrasyonunu hızlandırmıştır. Ekonomik küreselleşmenin ölçülmesinde en yaygın kullanılan KOF endeksinin Türkiye için değerleri Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: Türkiye KOF Ekonomik Küreselleşme Endeksi

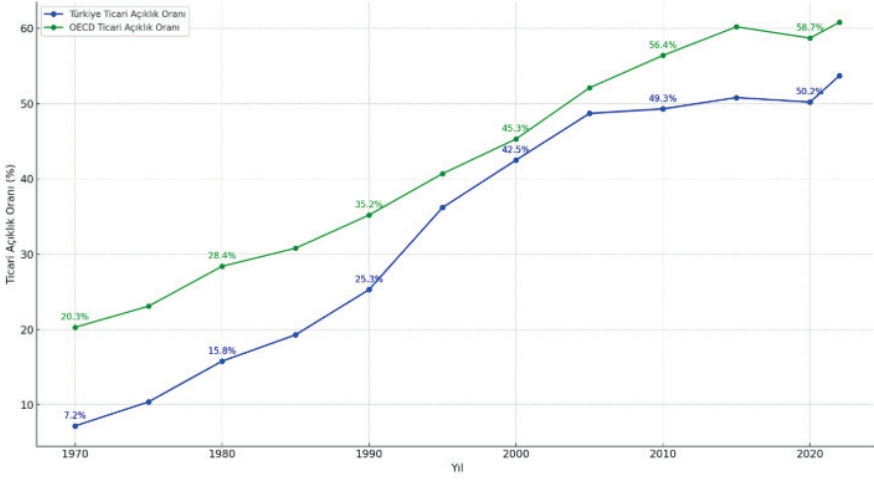

Kaynak: kof.ethz.ch alman verileriyle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1 incelendiğinde Türkiye açısından genel küreselleşme endeksinin ve ekonomik küreselleşme alt endeksinin 1970 yılından bu yana artış içerisinde olduğu görülmektedir. Ekonomik küreselleşme endeksi Türkiye'nin liberal politikaları yürürlüğe koymaya başladığı 1980 yılından itibaren an bir artış göstermiştir. Şekilde dikkat çeken bir başka durum ise son yıllarda ekonomik küreselleşme endeksinin genel endekse göre bir ivme kaybetmesidir.

Ekonomik küreselleşmenin en temel iki göstergesi ticari açıklık oranı ve doğrudan yabancı yatırımlardır. Ticaretin serbestleştirilmesi uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımların da artmasıyla sonuçlanacaktır (Gökçeli, 2023:239). Doğrudan yabancı yatırımların (DYY) sağladığı, teknoloji transferleri, beşeri sermayenin etkinliği, rekabetçi iş ortamının geliştirilmesi, uluslararası ticaret entegrasyonuna katkı ve kurumsal kalitenin iyileştirilmesi ev sahibi ülkelere açısından oldukça önemlidir (Aslan ve Kılıç, 2023:25). Bu nedenle Türkiye'nin ekonomik küreselleşmesini daha iyi anlamak için bu iki değişkenin yıllar içerisindeki seyrine ayrıntılı olarak bakmak faydalı olacaktır.

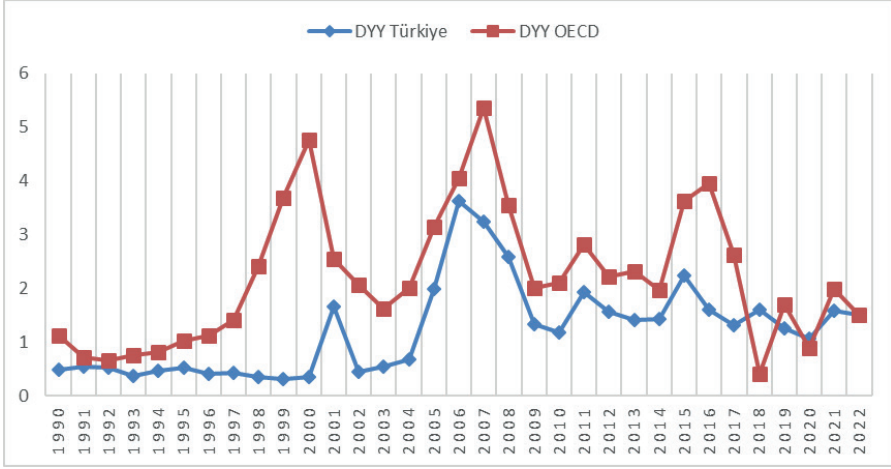
Şekil 3: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Ticari Açıklık Oranları (1970-2022)

Kaynak: Dünya Bankası (yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 3'te 1970'ten günümüze Türkiye'nin ticari açıklık oranının seyrine yer verilmiştir. Türkiye'nin ticari açıklık oranı 1970 yılında %7,2 gibi düşük bir seviyedeysen, ithalat ikamesine dayalı ekonomik politikaların etkisiyle 1980'e kadar %15,8 seviyesine yükselmiştir. 1980 sonrası dış ticareti serbestleştirme politikaları ile oran hızla artarak 1990'da %25,3'e, 2000 yılında ise %42,5'e ulaşmıştır. Avrupa Birliği ile entegrasyon ve yapısal reformlar sayesinde 2010'da %49,3'e yükselen ticari açıklık düzeyi, 2008 küresel finans krizi gibi küresel olaylara rağmen artış eğilimini korumuştur. 2020 yılında %50,2'ye düşmesine rağmen, pandemi sonrası toparlanmayla 2022'de %53,7'ye ulaşmıştır. Dikkat edilmesi gereken bir konu ise söz konusu dönemde Türkiye'nin açıklık oranının OECD ortalamasının altında kalmasıdır.

Şekil 4: Türkiye ve OECD Ülkelerinde DYY (1990-2022)

Kaynak: Dünya Bankası (yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 4'te ise 1990-2022 periyoduna ilişkin Türkiye'nin ve OECD ülkelerinin DYY'nin milli gelire oranına yer verilmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin DYY oranı düşük kalırken, OECD ülkelerinde istikrarlı artış yaşanmıştır. Özellikle 2001 krizinin ardından Türkiye'nin DYY oranında büyük bir artış görülmüş ve 2006 yılında OECD ortalamasına yaklaşmıştır. 2008 Küresel finansal krizin etkisiyle 2008-2009 yıllarında her iki grupta da belirgin bir düşüş yaşanmıştır. 2010 sonrasında Türkiye'nin DYY oranı dalgalı bir seyir izlerken, OECD ülkelerinde daha stabil bir toparlanma gerçekleşmiştir. Son olarak, 2018-2022 döneminde Türkiye'nin oranı OECD ortalamasına yakınlaşarak benzer bir eğilim sergilemiştir.

Sonuç ve Tartışma

Küresel dünyaya entegre olmak ya da olmamak 21. yüzyılda bir ülkenin ekonomik performansını doğrudan etkileyen bir mesele haline gelmiştir. Bu entegrasyon süreci, ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda ülkeleri küreselleşmenin gerektirdiği belli standartlara doğru yakınsamaya zorlamaktadır. Her ne kadar küreselleşme olgusu çok boyutlu olsa da küreselleşme tarihi incelendiğinde bu olgunun altında yatan temel motivasyonun serbest ticaret olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ülkelerin küreselleşme sürecinde en kritik olanının ekonomik küreselleşme olduğu söylenebilir. Ekonomik küreselleşmenin ülke ölçeğinde başlıca göstergeleri ticari açıklık oranı, doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları

ve gümrük tarifeleri gibi değişkenlerdir. Bunların yanında uluslararası karşılaştırmalarda yaygın bir şekilde kullanılan KOF Küreselleşme Endeksi küreselleşme çalışmaları için çok kullanışlı bir araç olmuştur. Bu çalışmada KOF endeksinin yaklaşımını takip ederek Türkiye'nin küreselleşme süreci siyasi, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla incelenmiştir.

Türkiye'de 1980 sonrası uygulanmaya başlanan liberal ekonomi politikaları Türkiye'nin ekonomik küreselleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Takip eden yıllarda dış ticaret hacmi ve doğrudan yabancı yatırımlar ciddi oranda artış göstermiştir. 2021 yılı KOF endeksi verilerine bakıldığında genel endeks değerine göre Türkiye 58. Sırada yer almıştır. Endeks değerine göre üst sınırlarda görülmesine rağmen küreselleşme olgusunun temel kaynağı olan ekonomik küreselleşmede 115. sırada olup oldukça gerilerdedir. Türkiye'nin küreselleşme konusundaki en güçlü yanı siyasi küreselleşmedir. Her ne kadar endeks değerleri açısından zaman içerisinde sürekli bir yükseliş görünse de son 10 yılda bir ivme kaybı yaşandığı söylenebilir. Bu olgunun daha detaylarına bakmak için ticari açıklık ve doğrudan yabancı yatırımlara bakıldığında Türkiye'nin OECD ülkeleri ortalamasının üzerine çıkmakta zorlandığı görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin uzunca bir süredir orta gelir tuzağında kalmasıyla ilişkilendirilebilir. Eğitim politikaları ve Ar-Ge harcamaları gibi alanlarda yapılacak iyileştirmeler katma değerli üretimi artırabilir ve böylelikle ülkenin küresel ihracat pazarındaki payı artırılabilir. Diğer taraftan son yıllarda yaşanan kur krizi ve dalgalı seyreden enflasyonla mücadeleler neticesinde belirsizlikler minimize edilerek DYY'ler açısından elverişli ortam sağlanabilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, M. (2013). Ekonomik küreselleşmenin Türkiye'ye etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-20.
- Akaner, Ü. (2020). *Türkiye'de çok uluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırımlarını etkileyen faktörlerde küreselleşme etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Aslan, V. ve Kılıç R. (2022). Ekonomik özgürlükler, yabancı doğrudan yatırımlar ve yabancı portföy yatırımları arasındaki ilişki: OECD ülkeleri üzerine ampirik bir çalışma. *Nobel Yayınları*, 1. Basım, Aralık 2022.
- Aşçı, S. A. (2016). Piyasa ekonomisi ve Türk Cumhuriyetleri: Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki süreç üzerine bir değerlendirme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 1, 57-72.
- Aytekin, İ. (2013). Küreselleşme ve ekonomik küreselleşme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 123-134.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.
- Bayar, F. (2006). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32 (4), 25-34.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32 (4), 25-34.
- Değirmenci, G. (2011) Batı şeria duvarı ve uluslararası hukuk. *Bilge Strateji*, 3(4), 203-223.
- Demir, D. (2018). Küreselleşme, doğrudan yabancı yatırımlar ve gelir dağılımı üzerine karşılaştırmalı bir analiz (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- ETH Zürich KOF-Globalisation-Index. (2021, 4 July). Retrieved from: <https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/press-releases/2018/12/kof-globalisation-index-globalisation-lull-continues.html>.
- Ekinci, İ. (2019). Küreselleşme, ülkeler arası gelir dağılımı eşitsizliği ve KOF küreselleşme endeksi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Ezcurra, R., & Del Villar, A. (2021). Globalization and spatial inequality: Does economic integration affect regional disparities, *The Annals of Regional Science*, 67(2), 335-358.
- Gökçeli, E. (2023). Institutional quality and foreign direct investment: evidence from OECD countries. *Ekonomickı časopis*, 71(03), 222-257.
- Helvacı, Ü. (2022). Tüketim kültürünün oluşumunda sosyal medyanın etkileri: Instagram ve youtube kullanan bireylerin tüketim davranışlarının incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

- IMF, (2002). Globalization: A Framework For Imf Involvement. Erişim Linki: <https://www.imf.org/external/np/cxr/ib/2002/031502.htm>.
- Kukoç, M. (2009). Liberal philosophy and globalization. *Synthesis philosophica*, 24(1), 65-78.
- Kürkçü Dumanlı, D. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *Türk Online Tasarım Sanat ve İletişim Dergisi*, 3(2), 1-11.
- Labonte, R. & Schrecker, T. (2005). Globalization and social determinants of health: Introduction and methodological background, *Global Health* 3(5), 1-10.
- Lagos, R. & Walker, I. (2022, 12 February). *Humanising globalization*. Retrieved From: https://www.wto.org/english/news_c/sppl_c/sppl16_c.htm.
- Landau, A. (2001). *The GATT/WTO: Instrumentalizing globalization, in redrawing the global economy*, London: Palgrave Macmillan.
- Milanovic B (2005). Can we discern the effect of globalization on income distribution? Evidence from household surveys. *World Bank Econ Rev* 19, 21-44.
- Oktayer, A. (2009). Türkiye’de finansal serbestleşme ve derinleşme süreci üzerine nitel bir inceleme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 4(1), 73-100.
- Ortiz-Ospina, E., Beltekian, D., & Roser, M. (2023). Trade and globalization. *Our World in Data*.
- Özcan, A. ve Sümer, G. Ç. (2015). Küreselleşmenin kimliksiz kentleri ve McDonald’s kent kültürü. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7(13), 238-256.
- Özçelik, Ö., Aslan, V., & Özbek, R. İ. (2018). Arge harcamalarıyla yüksek teknoloji ihracatı arasındaki ilişki: seçili 10 OECD ülkesi için panel veri analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 57-66.
- Sarıtaş, T. (2017). *Türkiye’de ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme süreci ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Samimi, P., Lim, G. C. & Buang, A. A. (2011). Globalization Measurement: Notes On Common Globalization Indexes. *Journal Of Knowledge Management, Economics And Information Technology*, 1(7), 197-216.
- Simpson, J., & Weiner, E. (1989), *The Oxford English dictionary* (3 rd.). Oxford: Clarendon.
- Stiglitz, J.E. (2004). *Küreselleşme büyük hayal kırıklığı* (A. Taşçıoğlu, D. Vural, Çev.), (1. Basım). İstanbul: Plan B Yayınları.
- TDK Sözlüğü, Küreselleşme. (2021, 3 Mayıs). Erişim Tarihi: <https://sozluk.gov.tr/>.

- Trošić, J. S. (2016). Economic globalization–advantages and disadvantages: the place of serbia and japan in the globalized world. Institute of International Politics and Economics, Kyoto, Japan.
- Yeşil, S. (2010). Küreselleşme ve işletmelerin küreselleşme süreçleri: Karşılaşılan fırsatlar ve tehditler. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 22-72.